

Bavyera ve İstanbul'da İzleri Olan Bir Osmanlı Sadrıazamı: Sarı Süleyman Paşa

Hans-Georg Majer

(E) Ludwig - Maximilians-Universität München, Almanya

Münih'te bir bulgu¹

Münih'teki Bavyera Devlet Arşivinde “Bavyeralı askerler tarafından farklı zamanlarda ele geçirilmiş Türkçe yazılar” olarak tasnif edilmiş, bir fasikül Osmanlıca belgeler bulunmaktadır.² Bunlar, 21 yaşlarındaki hırslı ve şöhret düşkünü Bavyera Elektörü II. Max Emanuel'in katıldığı ve Osmanlı İmparatorluğu'na karşı 1683'de Viyana'nın kurtuluşundan 1688'de Belgrad'ın alınmasına kadar sürdüğü (Resim 1) savaşlarda Bavyeralıların eline geçmiştir.³ Bu

1 Makalenin Türkçe'ye aktarılmasına yardım eden Abdullah Güllüoğlu, Dr. Özgür Savaşçı ve Prof. Dr. Mehmet Hacısalıhoğlu'na teşekkür ederim. Bavyera Devlet Tablo Koleksiyonları (Bayerische Staatsgemäldesammlungen)'nda konservatör olan Dr. Andreas Schumacher'e Schleissheim Sarayı'nda bulunan savaş tablolarının fotoğraflarını çekmeme izin verdiği için; Gérard Maizou'ya mükemmel çekimleri için; Ingolstadt'ta bulunan Bavyera Askeri Müzesi (Bayerisches Armeemuseum) Müdürü Dr. Ansgar Reiss'a ise orada bulunan çadırın fotoğrafını kullanmama izin verdiği için teşekkür borçluyum.

2 Bayerisches Hauptstaatsarchiv (BHSTA), Kasten schwarz 8028.

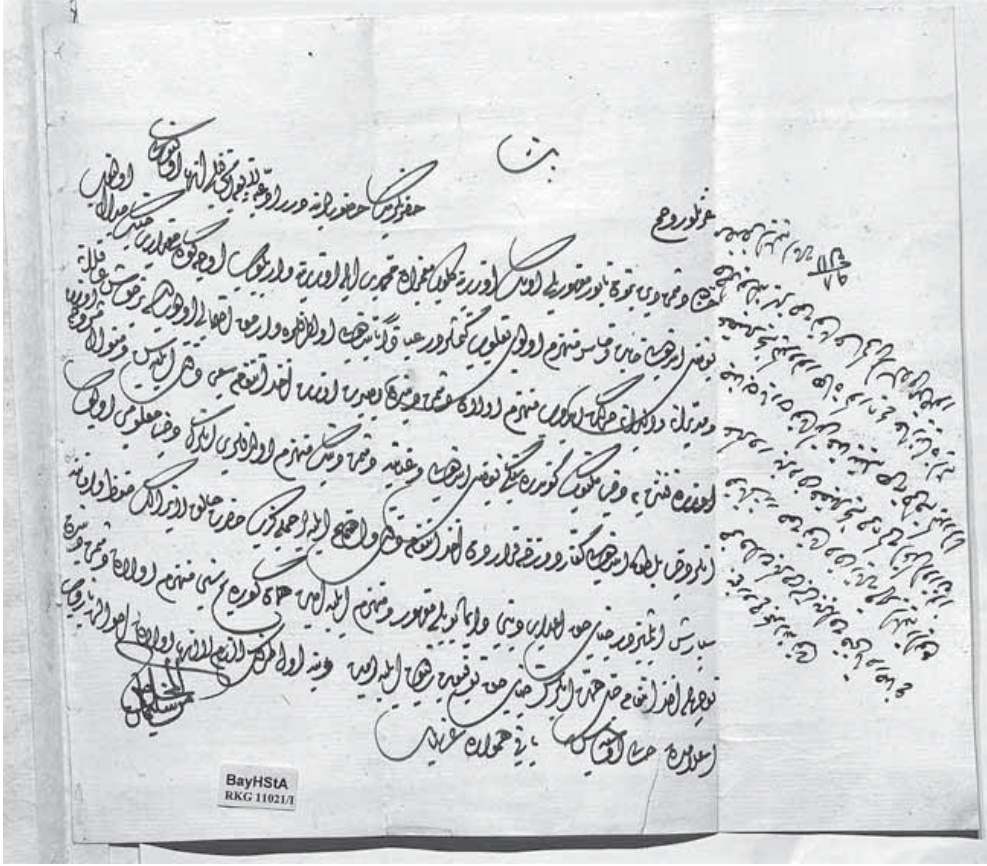
3 Hayatı ve yaşadığı dönem hakkındaki sergi kataloğu için bkz. Hubert Glaser (Ed.), *Kurfürst Max Emanuel. Bayern und Europa um 1700*. 2 cilt. München

Resim 1:
Bavyera
Elektörü Max
Emanuel
Belgrad Önün-
de. Ressam:
Henry Gascar,
Viyana 1689.
Bayerische
Staatsgemäl-
desammlungen
Inv. Nr. 3318. ©
Blauel/Gnam
-ARTOT-
HEK.

.....
1976. Ayrıca bkz. Ludwig Hüttl, *Max Emanuel der blaue Kurfürst 1679-1726. Eine politische Biographie*. München 1976; seferleri hakkında bkz. Karl Staudinger, *Geschichte des kurbayerischen Heeres unter Kurfürst Max II. Emanuel 1680-1726*. = *Geschichte des Bayerischen Heeres, Zweiter Band, Erster Halbband*. München 1904.

BAVYERA VE İSTANBUL'DA İZLERİ OLAN
BİR OSMANLI SADRIAZAMI: SARI SÜLEYMAN PAŞA

Resim 2:
Sarı
Süleyman
Paşa'nın
Mektubu.
Bayerisches
Hauptstaatsar-
chiv München,
Kasten schwarz
8028, fol. 608.

belgeler geçen yüz yılın başında Osmanlı diplomatikasının Almanya'da öncüsü kabul edilen Georg Jacobs'un (1862-1937) dikkatini çekti. Bu belgelerden ikisini Jacobs o zamanlar yayınladı.⁴

Bir diğer belge Jacobs tarafından, belki dikkatini çeken, yüksek rütbeli bir Osmanlı'nın yazısı olduğu ilk bakışta anlaşılan iki belgeden farklı olduğu için pek de fazla önemsenmemiştir (**Resim 2**).⁵ Metin dokuz satırı ihtiva eder, ayrıca yaprağın kenarı başka bir el tarafından çapraz ve başaşağı yazılmış sekiz satır ile doldurulmuştur. Arka sayfada imza yerinde Süleyman adını içeren, zor okunan küçük bir mühür yer alır.

Şekli olarak metin bazı özellikler gösterir: Evvela satır üzerine yazılmış hitaptaki *paşa* kelimesi. Genellikle mektuplarda bu yerde

4 Georg Jacobs'ta XI. parça olarak yayımlandı, *Türkische Urkunden aus Ungarn*. (= Veröffentlichungen der Doktor-Hermann-Thorning-Gedächtnis-Stiftung Heft 1). Kiel 1917.

5 Bayerisches Hauptstaatsarchiv (BHSTA), Kasten schwarz 8028, fol. 608.

sultanım kelimesi görülür, özellikle de hitap edilen sultan değilse. Çünkü gerçekten sultana yazılan yazılarda *padişahım* diye hitap edilir. Belgede ayrıca paşanın alışılmadık şekilde kısa hitabı dikkat çeker. Son olarak rütbe ve ünvan ihtiva etmeyen ve yine *bende* veya *fakir* gibi tevazu ifadeleri bulunmayan imza dikkat çeker. Gönderen sadece *min el-muhlis Süleyman* diye imza atar.

Bu detaylardan anlaşılıyor ki gönderen Süleyman hitap edilen paşa'ya göre daha alt rütbede değildir. Buna göre kendisi de bir paşa olmalı. Yayınlanan paşa-yazıları kolayca, mektubun sağ kenarında ve metnin çaprazında bulunan *pençe'sinden*, büyük mühür ve *sahb* (doğru) notundan fark edilir, tıpkı Yeğen Osman Paşa'nın Bavyera Elektörü Max Emanuel'e yazdığı mektuptaki gibi.⁶ Bu tür mektuplar genellikle yabancı, gayrimüslim muhataplara gönderilmiştir. Ancak Osmanlı paşalarının yine Osmanlı paşalarına yazdıkları mektuplar nasıl görünüyordu?

Aynı fasikülde yer alan, bir sancakbeyinin bir beylerbeyine mektubu örnek teşkil edebilir. Burada hitap daha uzun, daha resmi ve *sultanım* kelimesi satırın üzerindedir: *Devletlü, sa'adetlü, atifetlü, merhametlü Efendim Sultanım Hazretleri (...)*. Gönderen kendisini *Bende Ali, mirli'va-i Hatvan hâla* diye isimlendirir. Yani geleneğe göre yazı yüksek rütbeli bir makam sahibine gibi görünüyor. Ama bir paşaya kısa ve teklifsiz hitapta bulunan kimse, imzası bunu hemen ortaya koymasa da, ancak aynı ya da daha yüksek rütbeli olmalı.

“Bosnalı Osman Paşa'nın Arşivi”⁷ *min al-muhlis* veya *min al-muhibb al-muhlis* tertibi ve Ahmed veya Mustafa isimleriyle imzalanmış birkaç yazıyı ihtiva eder. Bu yazılar sadrıazamlar Köprülüzade Ahmed Paşa ve Kara Mustafa Paşa'nın mektupları olarak

6 Hans Georg Majer, „Ein Brief des Serdar Yeğen Osman Pascha an den Kurfürsten Max Emanuel von Bayern aus dem Jahre 1688 und seine Übersetzungen“ içinde *Islamkundliche Abhandlungen aus dem Institut für Geschichte und Kultur des Nahen Orients an der Universität München. Hans Joachim Kissling zum 60. Geburtstag gewidmet von seinen Schülern*. München 1974, s. 130-145.

7 *Das Archiv des Bosniaken Osman Pascha*. Nach den Beständen der Badischen Landesbibliothek zu Karlsruhe herausgegeben und erläutert von Franz Babinger. Berlin 1931. Maalesef orijinal belgeler İkinci Dünya Savaşı esnasında kayboldular.

teşhis edilmişlerdir. Böylece Bavyera Devlet Arşivindeki bu belgenin, Süleyman isimli bir sadriazamın mektubu olduğu ortaya çıkmıştır.

Bu sadriazamlar muhataplarına çoğunlukla *izzetlü ve saadetlü karındaşım Paşa-yı muhterem (-i celil ül-kadr) hazretleri* diye hitap eder. *Paşa* ünvanı burada da satırın üzerinde bulunur. Muhatap bostancıbaşı olduğunda Köprülüzade Ahmed Paşa ona kısaca *İzzetlü Ağa Hazretleri* veya *Benim ruhum Bostancıbaşı Hazretleri* diye hitap eder. Bu kısa ifade biçimleri bir rütbe düşüşüne delalet eder ve bizim örnekteki basit *İzzetlü Ruhum Paşa Hazretleri* veya *Benim Ruhum* terkiplerine denk düşer. Bu durum belki de hitap edilen paşanın sadriazama yakınlığını ama aynı rütbede olmadığını ifade eder.

Bavyera Harp Arşivi evrakları yardımıyla mektubun muhatabına biraz daha yaklaşılmaktadır. Çünkü 23 Haziran 1687'de Ösek (Essek)'ten (bu gün Hırvatistan'daki Osijek) gönderilen Türkçe bir mektup ve bunu yanlarında taşıyan bir Türk ve iki çiftçi yakalanarak ordugâhta Elektöre teslim edilir.⁸ 24 Hazirandaki *Diarium*, yani sefer günlüğü kaydında mektubun muhtevası verilir. Bunun bir sadriazam mektubu olduğu anlaşılmış, belki esirlerin de sorgulanmasıyla onun "Bassa zu Siget"⁹ [Zigetvar paşasına] gönderildiği fark edilmiştir.⁹ Zigetvar önemli bir sınır kalesiydi. (Resim 3). Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan bir "Şikayet Defteri"nde bu kaleyle ilgili birkaç ferman vardır. Bu fermanlar Süleyman Paşa'nın selefleri dönemine, kendi dönemine ve halefleri dönemine aittir. Bu fermanların muhatabı yıllar boyunca hep aynı kişidir: Zigetvar Muhafızı Mir-i miran Mehmed Paşa. Kendisinin Münih'teki vezir mektubunun gönderildiği kişi olduğu anlaşılmaktadır.¹⁰ Bu (genç?) beylerbeyinin kariyeri ve şahsı yine de şimdilik karanlıkta kalıyor.

Buna karşın sadriazamın kimliği arşiv bağlantısıyla ve daha açık ve sarih olarak mektuptaki bir tarihle ortaya çıkar.

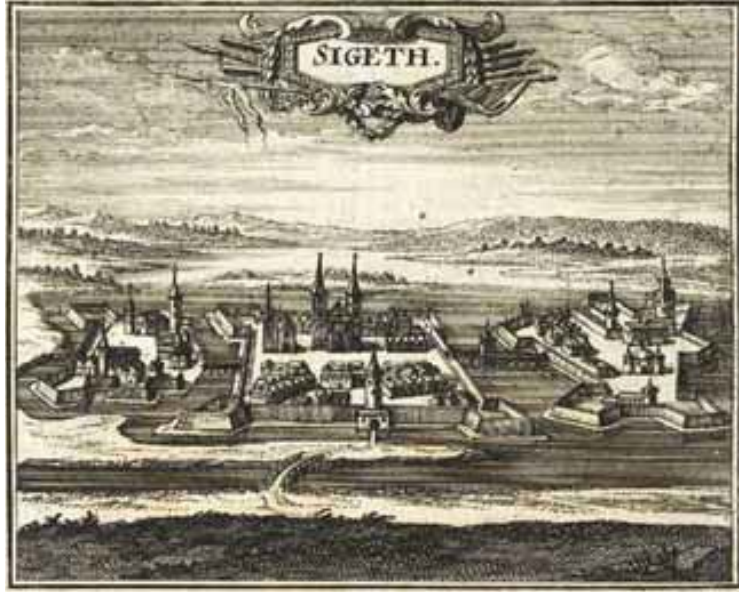
.....

8 BHSTA Kriegsarchiv B 8c, Günlüğe eklenmiş gelen mektupların defteri.

9 BHSTA Kriegsarchiv B 8c, *Diarium*.

10 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *Şikayet Defteri* Nr. 10, s. 64, 73, 108, III, 238.

Resim 3:
Sigetvar Kalesi.
Der Neu-eröff-
neten Ottoma-
nischen Pforten
Fortsetzung.
Augsburg 1701.
Bayerische Sta-
atsbibliothek
ESlg/ 2 Turc.
39-2, s. 483.

Bu sadriazam Mürüvvet oğlu Sarı Süleyman'dır.¹¹ Hersek'te (bu gün Sırbistan'da) bulunan Prijepol'dandır. Bir Raguza elçilik heyeti ile İstanbul'a geldiği ve burada Köprülü vezir ailesinin hizmetine girdiği belirtilmektedir.¹² IV. Mehmed'in ilk yıllarında Yeni Sarayda helvacı olarak hizmet etmiş, daha sonra bir dilsiz olan Musahib Bizaban Tavşan Ağa'nın¹³ hizmetine girmiş ve onun kethüdalığına kadar yükselmiştir. Ağustos 1669'da çavuşbaşı olarak görünür. 1672'de saray hizmetindeki kariyeri geçici olarak sona erer, çünkü Sadriazam Köprülüzade Ahmed Paşa onu kendi hizmetine alır ve kendi Sadaret Kethüdası tayin eder.¹⁴ Her iki hamisini de şükranla

11 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*. II/2, 2. Baskı, Ankara 1977, s. 425: Vakfiyeye göre. Bu isim o dönem için alışılmamış bir isimdi ve yaygın dini isimlerden değildi. Demetrius Cantemir onun anne-babasının Hıristiyan olduğunu, fakat küçük yaşlardan itibaren Müslüman olarak yetiştirildiğini yazmaktadır. Bkz. *The History of the Growth and Decay of the Othman Empire*. London 1734, s. 317, not 70.

12 Giambattista Donado, "Relazione" (1684) içinde Niccolò Barozzi e Giulielmo Berchet, *Relazioni degli Ambasciatori e Baili Venetia Costantinopoli*. Volume unico, Parte II. Venezia 1873, s. 316.

13 Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, İstanbul 1311/ 1893-94, III, 69.

14 Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât*. Tahlil ve Metin (1066-1116/1656-1704). Hazırlayan Abdülkadir Özcan. Ankara 1995, s. 35; Mehmed Raşid, *Tarih*, İstanbul 1282/1865, I, 292.

yad etmiştir.¹⁵ Ahmed Paşa'nın ölümünden sonra saraya *Mirahor-i evvel*¹⁶ olarak atanmış ve böylece Sultanın hizmetine geri dönmüştür. Fakat yeni sadriazam Kara Mustafa Paşa ile ilişkisi uzun süreden beri oldukça gergindi. Onu Sultan'dan uzak tutmak için kendisine Mekke'deki sel hasarlarının giderilmesi ve hasarlı su yollarının tamiri görevi verildi.¹⁷ Başarılı bir şekilde geri dönen Sarı Süleyman o zamana kadar olduğu gibi yine Sultan'ın teveccühüne mazhar oldu; fakat Musahip, Kızlar Ağası ve Haseki ile sadriazama karşı birlik oldu.¹⁸ Viyana bozgunu ve Kara Mustafa Paşa'nın idamından sonra Ocak 1684'te sadriazamın nakit servetini ve diğer mirasını tespit etme, kaydetme ve el koyma vazifesini üstlendi. Vazifesini sultanı memnun edecek şekilde yerine getirdiği için, önceden kendisine vaat edildiği şekilde, üçüncü vezir ve kaymakam olarak atandı.¹⁹ Kara Mustafa Paşa'nın yerine Kara İbrahim Paşa sadriazam tayin edildi. Fakat bu, Balyos Giambattista Donado'nun belirttiği gibi halkın tepkisine yol açtı. Ona göre Sultan'a bir arzuhal gönderilerek bu makama Musahib Mustafa Paşa, Köprülüzade Mustafa Paşa veya Süleyman Paşa'nın yükseltilmesi rica edilmiş.²⁰ Giambattista Donado'ya göre, artık Kaymakam olan Süleyman Paşa sakin tavırlarıyla genel olarak saygı görmekteydi ve Sultan tarafından seviliyordu, ve eğer hayatta kalırsa şüphesiz sadriazam olacaktı.²¹

Kutsal ittifak çerçevesinde Polonya Kralı Jan Sobieski'nin kuzeyden saldırısı beklenmekte olduğu ve bu yüzden Karadeniz bölgesinde yetenekli birine ve güçlü bir orduya ihtiyaç duyulduğu için divan toplantısı sonrasında Boşnak Sarı Süleyman Paşa serdar olarak

.....

15 Mehmet Nermi Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, Üsküdar 2001, I, 346: Nâbi Efendi'nin şiiri.

16 Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Tarih*, İstanbul 1928, I, 653; Defterdar, *Zübde*, 78; Raşid, *Tarih*, I, 334.

17 Silahdar, *Tarih*, II, 124; Defterdar, *Zübde*, 121; Raşid, *Tarih*, I, 369; Donado, "Relazione", 316.

18 Donado, "Relazione", 316-317.

19 Silahdar, *Tarih*, II, 124; Defterdar, *Zübde*, 167,171; Raşid, *Tarih*, I, 437; Donado, "Relazione", 311-312.

20 Donado, "Relazione", 312.

21 Donado, "Relazione", 317.

atandı. Yola çıkmadan önce orduyla sultan'ın önünde geçit töreni yaptı, sultan tarafından Alay Köşkü'nde kabul edildi ve bir seraserli kürkle taltif edildi.²² Seferi başarılı bir şekilde yürüttü ve kendisine sultan tarafından bir *hatt-ı hümayun*, bir kürk ve mücevherlerle süslü bir kılıç gönderildi.²³

Kara Mustafa Paşa'nın halefi Sadriazam Kara İbrahim Paşa (1683-1685) selefinin örneği ve akibeti gözü önünde olduğundan imparatora karşı gönderilen ordunun başına geçmek için en ufak bir meyil göstermemişti. O artık dört cephede yürütülen seferleri başkentten idare etmeye kalkışmış ve 1684 ve 1685 yıllarında sadece komutanlarını imparatora karşı göndermiş, böylece bunlar arasındaki muhtemel rakiplerini de merkezden uzaklaştırmış oldu. Birçok Osmanlı'nın fikrine göre bir seferin verimli ve umut verici olabilmesi için bizzat sultan veya geniş yetki ve otorite ile donatılmış sadriazam tarafından şahsen yürütülmesi gerekli idi. Ama sadriazam inatla kendi bakış açısını savunuyor, ayrıca hasta oluyor veya hastaymış gibi görünüyordu. Bu durumda sultan tanıdığı ve itimat ettiği Sarı Süleyman Paşa'yı derhal Edirne'ye getirtti ve resmi işleri büyük ölçüde yürütemeyen sadriazam Kara İbrahim Paşa'ya vekâlet etmekle görevlendirdi.²⁴ Ama ardından sadece Engürüs serdarı olarak görevlendirilip uzaklaştırılmak istemeyen ve bunu padişaha da ifade eden Süleyman Paşa, harem-i hümayunda sultanın elinden sadaret mührü ve Macar seferi serdarlığını aldı.²⁵

Bir raporda onun akıllı ve zeki oluşu nedeniyle bu makama ve mertebeye gelmiş olduğu belirtiliyordu.²⁶ Belli ki kendisi Osmanlı menfaatlerine sadece askerî alanda hizmet edemeyeceğini kavramıştı. Daha kaymakamlığı sırasında Venedik Balyosu Giambattista Donado ile çok iyi ilişkiler kurmuştu.²⁷ Sadriazam olarak da sıradan olmayan diplomatik düşünceler ve girişimler de onun siyasetinin bir par-

22 Silahdar, *Tarih*, II, 127; daha kısa olarak Defterdar, *Zübde*, 174.

23 Silahdar, *Tarih*, II, 204-209 sefer hakkında; Defterdar, *Zübde*, 190.

24 Silahdar, *Tarih*, II, 210-211.

25 Silahdar, *Tarih*, II, 225-226.

26 *Der Neu-eröffneten Ottomanischen Pforten Fortsetzung*. Augsburg 1700, s. 321.

27 *Der Neu-eröffneten Ottomanischen Pforten Fortsetzung*, 368; Donado, "Relazione", 311-317.

çasıydı. Lehistan'ı İmparator Leopold ile ittifakından koparmak için padişaha Kamanıçe kalesini yerle bir etmeyi önermişse de padişah bu öneriyi kabul etmemişti.²⁸ İmparatorun Moskova'yla görüşmelerini bozmak ve İmparatoru kazanmak için General Caraffa'ya gönderdiği bir yazıda barıştan söz etmiş, isyankâr Tököly'nin kendisine teslim edilebileceğini önermiş ve gerekirse başka tavizler de verilebileceğini ima etmişti.²⁹ Saray Harp Meclisi Başkanı (Hofkriegsratspräsident) Markgraf Hermann von Baden ve Bavyera Elektörü Max Emanuel ve Lothringen Dükü Karl ile de yazışmalarda bulunmuştur.³⁰ Payitahttaki açlıkla baş edebilmek için İngiliz ve Hollandalı tacirlerin yardım etmelerini sağlamıştı.³¹

Onun 1686 seferi Budin'in düşmanlar tarafından alınmasını engelleyemedi, yine de ordusu bozulmadan kalabildi. Bu konuya tekrar değinilecek.

Ancak sultanın sarayında son yıllardaki savaşlarda geri çekilmeler ve başarısızlıklardan dolayı ordunun huzursuzluğundan endişe ediliyordu. Bunun üzerine sadriazama kışı orduyla birlikte Belgrad'da geçirmesi emredildi. Sadriazamın düşmanla müzakere girişimleri başarısız oldu.³² Sarı Süleyman Paşa Belgrad'ın Osmanlı

.....

28 *Der Neu-eröffneten Ottomanischen Pforten Fortsetzung*, 321.

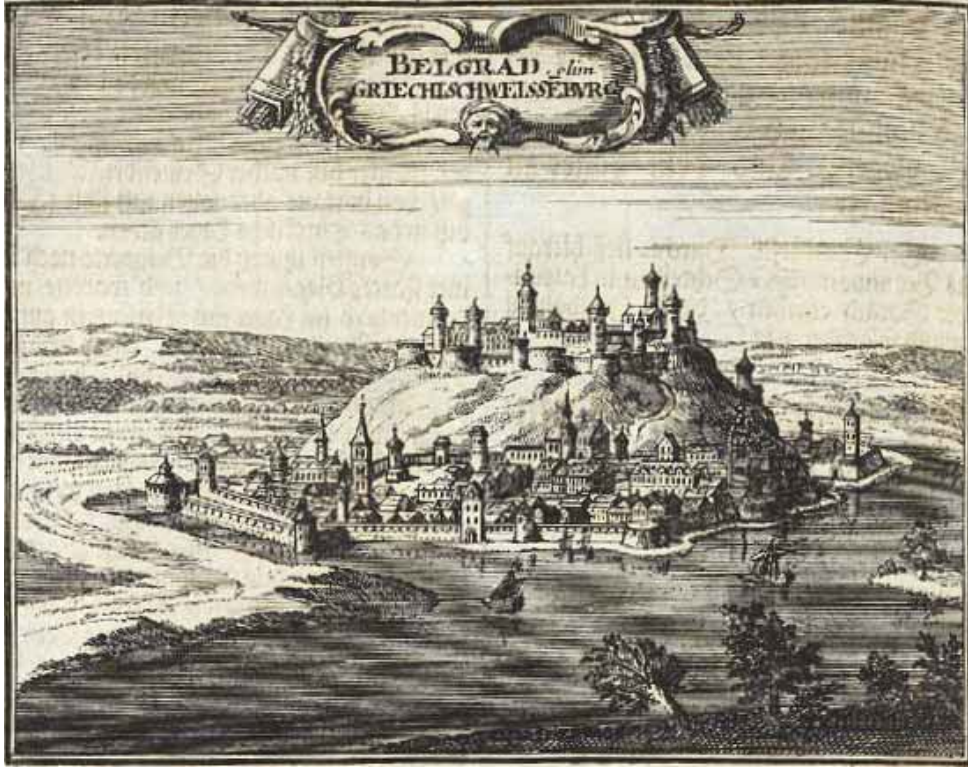
29 *Der Neu-eröffneten Ottomanischen Pforten Fortsetzung*, 385.

30 Sir Roger Manley, "The History of the Turkish Empire Continued, From the Year One thousand and Six hundred Seventy six, to the Year One thousand Six hundred Eighty six" içinde Sir Paul Rycaut, *The History of the Turkish Empire, From the Year 1623, to the Year 1677*. London 1687, s. 335; *Der Neu-eröffneten Ottomanischen Pforten Fortsetzung*, 367-368, 421-423. Abdullah Güllüoğlu beni bu mektuplardan birinin İngilizce baskısı hakkında bilgilendirdi: *A Letter sent by the Grand Visier to the Duke of Lorraine, In His Camp at Zaluock, On the Eighteenth of September 1687. In which He earnestly Entreats for Peace*. London 1687.

31 *Der Neu-eröffneten Ottomanischen Pforten Fortsetzung*, 321.

32 Manley, *The History*, 335; Staudinger, *Geschichte des kurbayerischen Heeres*, II/I, 227; Onun İmparatorluk Harp Meclisi Başkanı Markgraf Herrman von Baden'e ve Yukarı Macaristan'da (Orta Macar) İmparatorluk kumandanı (ceneral) Graf Antonio Caraffa'ya yazdığı yazıların metinleri 1687'de Osmanlı karargahında bırakılan Name Defteri'nde kayıtlıdır: Cod. turc. 30, fol. 106a—107a, Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen (Göttingen Devlet

Resim 4:
Belgrad Kalesi.
Der Neu-eröff-
neten Ottoma-
nischen Pforten
Fortsetzung.
Augsburg 1701.
Bayerische
Staatsbiblio-
thek ESlg/ 2
Turc. 39-2, s.
468.

İmparatorluğu için ne kadar önemli olduğunu görmüştü (Resim 4). İleri görüşü sayesinde şehrin tahkimat tesislerini tamir ve kalıcı bir şekilde tahkim ettirmişti. Ayrıca Ösek üzerine bir saldırı beklediğinden bu şehri de iyi bir şekilde tahkim ettirdi.³³

1687 seferi bu yüzden iyi bir şekilde hazırlandı. Süleyman Paşa ordusuyla Belgrad'dan Drava (Drau)'daki Ösek (Essek)'e kadar ilerledi ve orada Dük Karl von Lothringen ve Bavyera Elektörü Max Emanuel komutasındaki imparatorluk ordusunu beklemeye başladı. Sonraki sahneyi Bavyeralıların gözünden aktarıyorum: “Sürekli devam eden çatışmalar altında iki gün sonra bin bir meşakkatle 18

•••••
ve Üniversite Kütüphanesi); daha önceki barış teşebbüsleri için bkz. Abdullah Güllüoğlu, „Büyük Bozgun’un İlk Senelerinde Osmanlı Diplomasisi (1683-1685)“ içinde Hedda Reindl-Kiel – Seyfi Kenan (Ed.), *Deutsch-türkische Begegnungen/Alman Türk Tesadüfleri. Festschrift für Kemal Beydilli/Kemal Beydilli'ye Armağan* (=Bonner Islamstudien, herausgegeben von Stephan Conermann, Band 30), Berlin 2013, s. 88-105.

³³ *Der Neu-eröffneten Ottomanischen Pforten Fortsetzung*, 385; ilgili fermanlar için bkz. BOA, *Şikayet Defteri*, Nr. 10.

Temmuzda Essek çevresine erişildi; ancak orman bölgesinden çıkınca beklenildiği gibi düşman ordusuyla sahrada karşı karşıya gelinmedi; aksine Fransız mühendislerin yardımıyla sanatın tüm kurallarına göre istihkâm edilmiş bir karargâhla karşılaşıldı.”³⁴

Takip eden iki gün boyunca iki taraftan da ağır top ateşleri devam ediyordu, Osmanlı süvarileri şiddetli savunmayla karşılaşıyordu. Ama Sadrazam ve birlikleri güvenli yerlerinde duruyorlardı. Saldıranlar ise bombardımana maruz kalmışlar ve 1000 kişinin üzerinde kayıp vermişlerdi. Bunun üzerine imparatorluk harp meclisi Osmanlı mevzisine saldırmanın mümkün olmadığını beyan etti ve geri çekilme kararı aldı.

Hemen o akşam veya ertesi gün Sadriazam Süleyman Paşa vakit ayırıp olup bitenlerin tesiriyle daha sonra Bavyeralı askerlerin eline geçen bu mektubu yazdı.

Tamamen zafer sevinciyle Zigetvar Muhafızı Mehmed Paşa'ya düşmanın Öseke saldırdığını, ama üç günlük muharebeden sonra geri püskürtülüp çekildiğini bildirdi. Düşman onun bölgesine gelecek olursa akıllı ve cesurca hareket etmelidir. O da aynı muhtevalı bir mektubu Kanije'ye göndermeli ki, oradakiler de düşmanın mağlubiyetinden haberdar olsun ve kendilerini düşmandan öç almaya hazırlasınlar. Sadriazam bunu katibine yazdırmıştır. Kendi eliyle de kenara şunu eklemiştir:

Benim ruhum, bihamdillâh Taalâ Hırvat yirmi beş katana³⁵ der sağ konulmuştur. Hakk Taalâ dahi ziyade kahr eyliye. Zayıf askerdir. Biz dahi akiblerince hareket etmek üzereyiz. Cenab-ı Bari Taalâ'nın inayetile her ne tarafa giderlerse akiblerince gidülür. Hemen göreyim, gaziyan ile hazır bulunasız. Hakk Taalâ Asker-i İslamı mansur muzaffer eyliye! Amin. 11 [Ramaza]N sene 98 [21 Temmuz 1687].

.....

34 Staudinger, *Geschichte des kurbayerischen Heeres*, II/I, 232; *Der Neu-eröffneten Ottomanischen Pforten Fortsetzung*, 392.

35 *Der Neu-eröffneten Ottomanischen Pforten Fortsetzung*, 393: Ösek'ten geri çekilirken Piccolomini kumandasındaki 26 Macar ve Hırvat bölüğü düşman saldırılarına karşı ordunun ağırlığını korumakla görevliydi.

İmparatorluk ordusunun çekilişinden sadrıazam büyük bir sevinçle, rakibin kendini mağlup edilmiş ve zayıflatılmış hissettiği sonucunu çıkartıyordu. Böylece onu takip etmeye karar verdi. Sonunda 12 Ağustos 1687'de Mohaç yakınında Harsan Dağı'nın önünde savaş başladı.³⁶ Savaş çok çetin geçip uzun zaman ortada idiyse de sonunda Osmanlıların ağır kayıpları ve imparatorluk ordusunun zaferiyle sona erdi. Süleyman Paşa ordusunun geri kalanıyla Ösek'e çekildi. O mektubunun da gösterdiği gibi başta elde ettiği başarıyı olduğundan daha yüksek değerlendirmiş, atılgan genç rakip kumandanların zafer arzusunu, askeri dehasını ve ordularının kalitesini küçümsemişti. Nitekim bu çatışmada Bavyeralı Elektör Max Emanuel büyük bir zafer kazanmıştı. Bu çatışmada yer alan diğer iki genç komutandan Badenli Markgraf Ludwig Wilhelm 1692 yılında başkomutan olarak Köprülüzade Mustafa Paşa'yı yenecek ve Savoyenli Prens Eugen de 1697'de Padişah II. Mustafa'ya karşı galip gelecekti.

Bavyera'daki başka izler

Bu savaş sebebiyle Süleyman Paşa'dan başka yadigârlar da Bavyera'ya gelmiştir. Zîra elektör zaferden sonra kendi payına düşen Sadrazamın muhteşem çadırına³⁷ sahip olmuş ve geceyi orada geçirmiştir. 1688 yılından kalma bir Fransız gravürü Max Emanuel'i savaş hazinesiyle birlikte sadrıazamın çadırı önünde göstermektedir.³⁸ Bu çadır Bavyera tarih yazımında ifade edildiği gibi "...inanılmaz geniş odalarında en değerli eşyaları ve çok önemli evraklardan oluşan bir hazine" barındırıyordu.³⁹ Silahdar Osmanlıların kayıpları arasında hazine ve defterhaneyi de sıralıyor.⁴⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivi envanterindeki eksikler de bunu

36 Konu hakkında bilgi için bkz. Horst Glassl, „Max Emanuel und die Schlacht am Harsán im Jahre 1687“, içinde: *Serta Balcanica-Orientalia Monacensia, in Honorem Rudolphi Trofenik Septuagenarii*. Ediderunt H. J. Kissling – L. Kretzenbacher – P. Bartl. München 1981, s. 199-218.

37 Resmi için bkz. Ernst Aichner (Ed.), *Führer durch das Bayerisches Armeemuseum Ingolstadt*. I: Neues Schloss. Ingolstadt 1998, s. 76-77.

38 Glaser (Ed.), *Kurfürst Max Emanuel*, II, 83.

39 Staudinger, *Geschichte des kurbayerischen Heeres*, II/I, 240.

40 Silahdar, *Tarih*, II, 276; Silahdar çadırdaki ziyaretten de haberdardır.

BAVYERA VE İSTANBUL'DA İZLERİ OLAN
BİR OSMANLI SADRIAZAMI: SARI SÜLEYMAN PAŞA

Resim 5:
Sarı Süleyman
Paşa'nın
Çadırı.
Fotoğraf:
Bayerisches
Armeemuseum
Ingolstadt.

doğruluyor.⁴¹ Bir İngiliz seyyah ise aynı yıl içinde çadırı Münih'te görmüştü (Resim 5). Bu gün bu çadır masraflı bir şekilde restore edilmiş ve Ingolstadt'da Bavyera Askeri Müzesi'nde Süleyman Paşa'nın çadırı olarak sergilenmektedir. Bu tek direkli yuvarlak çadır hakkında Nurhan Atasoy bize şu bilgileri vermektedir: “bugüne kadar incelediğim çadırların içinde özellikleri bakımından tektir.” Onun tasvirinden alıntı yapıyorum:

Bu çadırın dışı kırmızı çuha, içi kırmızı bogazidendir. Şemseli süsleme semasında sütun ve şemse zeminleri atlastandır. Beş kata varan kıvrıma oturtma işlemelidir... Çadırın [oniki] hazineleri üçer üçer gruplanarak programlanmıştır... Bu üçlü gruplarda ortadakiler hariç iki yandaki hazinelerde ayrıca pencereler vardır. Bunlar yukarıya toplandıklarında pencereler de toplanırlar. Çadır böylelikle istenildiğinde iki yandan yarı yarıya açılma olanağına sahiptir. Büyüklüğüyle olmasa da çok renkli ihtişamıyla, enfes el sanatı ustalığıyla etkileyicidir.⁴²

.....
41 *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*. Ankara 1992, s. 85'e göre 1681 ve 1688 arasındaki bütün Mühimme Defterleri ve s. 96'ya göre 1699 öncesine ait Name Defterlerinin tamamı yoktur.

42 Bu çadır hakkında daha fazla bilgi için bkz. Nurhan Atasoy, *Otağ-ı Hümayun. Osmanlı Çadırları*. İstanbul 2000, s. 262-263.

(Türkische Oekonomie-Bücher) elektörün emriyle kendisinden alındığından şikâyet eder.⁴⁶ Ben bu defterleri maalesef bu güne kadar bulamadım ve teşhis edemedim. Fakat Osmanlı karargahından alınmış ve kısmen Bavyera dışında olan üç başka defterin izini buldum: Bir Bursa Mukataa Defteri günümüzde Erlangen'de, Ruznamçe Defterlerinden oluşturulmuş bir Masraf Defteri ise Zittau'da. Bu defter sadriazam tarafından talep edilmiş olmalı.⁴⁷ İki adet Name Defteri Göttingen'de olup bunlar sadriazamanın bürosuna ait daha somut izler taşımaktadır.⁴⁸ Yabancı hükümdarlarla yazışmaları içermektedirler. Bunların kesinlikle doğrudan Süleyman Paşa'nın çadır sarayından olduğu anlaşılmaktadır. Silahdar'ın verdiği bir bilgiye göre ele geçirilen defterhane Osmanlı elinde esir olarak bulunan Avusturyalı bir subayla değiştirilmiştir.⁴⁹ Bunun büyük ihtimalle Defterhane'nin ancak bir kısmı için geçerli olduğu anlaşılıyor. Nitekim bütün sefer boyunca kayıt tutulmuş bir defter İstanbul'da muhafaza edilmiştir. Bu defter Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Şikâyet Defteri olarak tasnif edilmiş olan bir Ordu Mühimmesi'dir.⁵⁰ Defterde Süleyman Paşa zamanından, onun selefi zamanından ve birkaç tane de halefi Siyavuş Paşa zamanından olmak üzere savaşla ilgili ferman kayıtları vardır. Fakat bu defterin her hangi bir zamanda düşman eline düşmüş olabileceğine dair hiçbir işaret yoktur. Bununla birlikte bu ilginç meselenin daha ayrıntılı bir arşiv çalışmasıyla teyit edilmesi gerekir.

Bu defterler Süleyman Paşanın kançılıryasından çıkmıştır. Fakat onlar onun elinden çıkmış belgeler değildir. Burada keşfettiğimiz Zigetvar Paşasına gönderdiği mektup ise çok farklıdır. O Süleyman Paşanın şahsi imzasını, mührünün baskısını ve kendine has imlasıyla

.....

46 Hans Georg Majer (Ed.), *Das osmanische Registerbuch der Beschwerden (Şikâyet Defteri) vom Jahre 1675*, Wien 1984, Einleitung s. 16.

47 Bu defterler hakkında daha fazla bilgi Almanya'daki Osmanlı belgeleri ve defterleri hakkındaki kataloğumda yer alacaktır.

48 Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen: Cod. turc. 29 (1054/1644 – 1087/1676 yılları için) ve 30 (1087/1676 – 1098/1687 yılları için).

49 Silahdar, *Tarih*, II, 276.

50 BOA, *Şikâyet Defteri*, 10.

Resim 7:
Yeni
Schleissheim
Sarayı.
Fotoğraf:
© Bayerische
Schlösser-
verwaltung.
Scherf/Gruber.

yazmış olduğu derkenarı ihtiva eder. Bu tarz sade bir üslupla yazılan sadrıazam mektupları çok nadir bulunur. Bunlarda sultan fermanlarında ya da sadrazam buyruğlarında bulunan yaptırım gücü bilindiği gibi yoktur. Bu yüzden de alıcıları tarafından muhafaza edilmeleri için herhangi bir lüzum görülmez. Bunların merkeze ulaşmaları çok ender ve istisnai bir durumdur. Osmanlı diplomatika literatüründe bunlar kendine has bir tür olarak şimdiye kadar ele alınmış değildir.⁵¹ Şu anki bilgime göre Süleyman Paşanın bu mektubu Almanya'da bu tür içerisinde özgün olarak korunmuş tek mektuptur ve belki de ondan kalmış tek özgün belgedir.

Ama Sarı Süleyman Paşa Bavyera'da hala bu güne değin çok farklı bir şekilde mevcuttur. Elektör Max Emanuel büyük ölçüde komutan olarak şöhretini göstermeye matuf temsili Yeni Schleissheim Sarayını yaptırırken (Resim 7), saray ressamı Franz Joachim Beich'a⁵² 1702-1704 yılları arasında tören salonu için beş metre yüksek-

51 Mübahat Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*. İstanbul 1994, s. 227'de muhtemelen bir İnşa'dan yola çıkarak, *min al-muhlis*'in en üst düzeyde bir selam olduğunu belirtmektedir. Sayfa 507'de geç 18. yüzyıla ait bu türden bir belgeyi faksimile olarak vermektedir.

52 Onun hakkında bkz. Heidi Bürklin, *Franz Joachim Beich (1685-1748) ein Landschafts- und Schlachtenmaler am Hofe Max Emanuels*. München 1971;

liğinde, dokuz metre genişliğinde iki devasa savaş tablosu yaptırır.⁵³ Birincisi 1683'de Viyana'nın muhasaradan kurtulmasını, yani askeri kariyerinin başlangıcını temsil eder. Diğeri ise son başarısı olan 1688'deki Belgrad'ın fethini değil de Mohaç yakınlarında Harsan Dağındaki Sarı Süleyman Paşa'ya karşı savaşını gösterir (**Resim 8**). Böylece Max Emanuel sadriazam komutasındaki Osmanlı ordusuna karşı meydan savaşında elde ettiği zaferini, uzun zaman arzu ettiği tek başına başkumandanlığı döneminde Sava ve Tuna'daki stratejik kalenin yani Belgrad'ın alınmasından daha değerli bulur.

Bu devasa tabloda sağ tarafta ormanla kaplı Harsan dağının karşısındaki dağ görülmektedir; Elektör Osmanlı birlikleri tarafından saldırıya uğradığında bu dağ, Lothringen Dükü birliklerinin duruma müdahale etmesini engelliyordu. Sağ taraftaki ovada karşı saldırıya geçmiş olan ve sıra sıra düzenli olarak ilerleyen Elektör'ün birlikleri görülmektedir. Ön tarafta iki sıralı olarak süvari birlikleri, sonra dragonlar, yani hafif süvari birlikleri ve arkada da piyade birlikleri... Ortada, tabyalarla tahkim edilmiş ve yeniçeriler tarafından müdafaa edilen karargahın önünden Osmanlı atlıları panik halinde sol tarafa kaçmaktadır. Burada karargaha ait birkaç çadır olduğu görülebiliyor. Ön planda, üzerine ışık vurulan Osmanlı atlıları parlak olarak vurgulanıyor. Darmadağın ve alaca renklerle yığın halinde kaçış halindedeler ve son güçleriyle üzerlerine gelen süvarilere karşı koymaya çalışıyorlar. Özellikle kıratlı süvari etkileyici bir şekilde tasvir edilmiş: okçulara özgü duruşuyla direnç gösteriyor. Sağ taraftaki karanlıktan İmparatorun birlikleri bunların peşini bırakmıyor. Bunlar, öyle anlaşılıyor ki elektörün kurmaylarıdır. Elektör bunların ortasında parlak ve ışıklı bir şekilde tasvir edilmiş ve kırmızı renkli silahlı uniformasıyla ordu komutanı olarak vurgulanmış, karşı saldırıyı yönetiyor. Bu

.....

Barocke Weltbilder. Franz Joachim Beich. Hofmaler des bayerischen Kurfürsten Max Emanuel (Ausstellung im Zeppelinmuseum Friedrichshafen 1998/99). Friedrichshafen 1998.

53 Wolfgang Meighörner, „Bilder des Krieges? Schlachtengemälde von Franz Joachim Beich“ içinde: *Barocke Weltbilder*, 153-160. Beich, çizdiği savaş tabloları için harp zamanında yapılan çizimlerden (Gumpp), planlardan (Hallert), ve ayrıca Michael Wenig'in gravürlerinden ve Yüzbaşı Diani'nin raporlarından yararlanabilmiştir.

Resim 8:
Mohaç Meydan Savaşı 1687.
Ressam: Franz Joachim Beich 1704.
Yeni Schleissheim Sarayı.
Bayerische Staatsgemäldesammlungen.
Fotoğraf: Gérard Maizou.

Resim 9:
1688 Yılında
Osmanlı
Elçilerini Kabul
Eden Bavyera
Elektörü Max
Emanuel.

Ressam:
Jacobo Amigoni
1723-1725.
Bayerische
Staatsgemälde-
sammlungen.

Fotoğraf:
Gérard
Maizou.

Schleissheim'da bulunan savaş tabloları arasında elektörü kişi olarak gösteren tek tablodur. Bununla Sarı Süleyman Paşa'ya karşı verilen muharebenin Elektör Max Emanuel için ne kadar önemli olduğu bir kez daha ifade edilmektedir.

Yıllar sonra (1723-1725), uzun süren sürgünden olgunlaşmış olarak geri döndüğünde, sarayın büyük salonunun bitişiğindeki *Viktoriensaal*'i [Zaferler Salonu] yeniden düzenletirken duvarlarını Osmanlılara karşı en önemli faaliyetlerini hafızalarda canlı tutacak on savaş resmiyle donatmıştır. Ama merkezde, Jacopo Amigoni'nin (1682-1752) elektörü bir diplomat ve devlet adamı olarak tasvir ettiği, 1688'de Belgrad önündeki ordugâhta iki Osmanlı elçisini, Zülfikar Efendi ve Alessandro Maurocordato (İskerletzade İskender), kabulünü gösteren tablosu vardır (**Resim 9**). Mavi renkli üniforma giydiği için Osmanlılar tarafından Mavi Kral olarak isimlendirilen elektör,⁵⁴

.....
54 Hans Georg Majer, "Der blaue 'König'", *Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte* 38 (1975), s. 730-738.

BAVYERA VE İSTANBUL'DA İZLERİ OLAN
BİR OSMANLI SADRIAZAMI: SARI SÜLEYMAN PAŞA

Resim 10:
Buda'nın
Fethi 1686.
Ressam:
Franz Joachim
Beich 1723-1725.
Yeni
Schleissheim
Sarayı.
Bayerische
Staatsgemälde-
samlungen.
Fotograf:
Gérard Maizou.

zarafetli duruşuyla ve haşmetli bakışıyla koltukta oturmaktadır. Onun arkasında isimleri bilinen beş Bavyera asilzadesi durmaktadır. Bu grubun karşısında minder üzerinde oturan iki Osmanlı sefiri ve bunların arkasında da bu ikisinin mahiyetindekiler. Bunların içinde özellikle belirgin olan Zülfikâr Efendi inceleyici gözlerle elektöre bakmaktadır. Bunun sağ yanında elleriyle konuşmakta olan Maurocordato. Bunların üstünde bir bulut üzerinde elektörün şöhretine ait bir alegori süzülmemektedir.

Zaferler Salonu'ndaki on tablodan üçü Sarı Süleyman Paşa'ya karşı yürütülen seferlerdeki diğer olayları resmeder: Birinci tablo Buda'nın 1686 yılındaki başarılı bir şekilde kuşatılmasını göstermektedir (**Resim 10**). Tuna kıyısında bulunan bu şehir, haftalar süren top ateşi ve infilak eden cepanelik nedeniyle neredeyse viraneye dönmüş vaziyettedir. Ayakta kalan ancak birkaç minaredir. Elektörün yönettiği birlikler şehri tahkim edilmiş kalenin bulunduğu tarafından kuşatmaktadır. Resmin sol kenarındaki barut dumanı, Lothringen Dükü'nün saldırısının başladığını haber veriyor.

Sadriazamın ordusu tabloda görülmesi de kuşatmanın sekizinci haftasından beri yakınlarda bulunuyor. Sarı Süleyman Paşa

Resim 11:
Şikloş Yakın-
larında Drava
Nehri Üze-
rinden Geçiş.
Ressam:
Franz
Joachim Beich
1723-1725.
Yeni Schleis-
sheim Sarayı.
Bayerische
Staatsgemälde-
sammlungen.
Fotoğraf:
Gérard
Maizou.

nihai bir son çatışmaya yanaşmıyor.⁵⁵ Herhalde kuşatan ordunun çok güçlü olduğunu düşünüyor; bu yüzden üçlü bir taktik izliyor: İlk, tam başaramasa da şehri savunanları asker ve mühimmat ile takviye etmeyi planlıyor. İkinci taktik olarak sürekli ataklarla hasmını yıldırılmayı düşünüyor, böylece yılmış bir orduyla savaşmayı amaçlıyor. Üçüncü taktik olarak ise, asıl Osmanlı ordusunu imparatorluğun koruma kalkanı olarak muhafaza etmek, başarı, yani galibiyet vaat eden bir ortamda savaşa sürmek niyetini gütmekte. Sarı Süleyman Paşa Budin'i kurtaramamıştır. Tablo saldırıların yoğunluğunu izleyene hissettirmektedir. Bavyera topçuları üç batarya halinde topları doldurup şehre ateş ederken hücum birlikleri Schlossberg'e saldırılmaktadır. Arka taraftan Bavyera armalı bir cephan arabasıyla takviye gelmektedir.

.....

55 Manley, "The History", 330: "They [prisoners] added, that the Seraskier had express orders not to hazard a battle with the Christians, for fear of loosing the City and the Army at once, but to endeavour to put Supplies of Troops in the besieged Town one way or other..".

BAVYERA VE İSTANBUL'DA İZLERİ OLAN
BİR OSMANLI SADRIAZAMI: SARI SÜLEYMAN PAŞA

Resim 12:
Ösek'ten Geri
Çekilme.
Ressam: Franz
Joachim Beich
1723-1725.
Yeni Schleis-
sheim Sarayı.
Bayerische
Staatsgemälde-
sammlungen.
Fotograf:
Gérard Ma-
izou.

Şehrin 2 Eylül'de düşmesinden sonra bir araya getirilen şehir insanlarına korkunç bir katliam uygulanmıştır. Bildirildiğine göre öldürmeleri elektör durdurmuştur. Innsbruck'taki Hofburg'da bulunan bir tablosunda Charles Herbel bu katliamı tasvir etmiştir.⁵⁶

İkinci tablo Bavyera ordularının 14 Temmuz 1687'de Ösek'e giderken Siklos yakınındaki Drava üzerinden geçirilişini tasvir etmektedir (Resim 11). Nehir geçişleri çok tehlikeli ve hassas harekâtlar olarak görülüyordu. Bunların başarılması büyük başarı olarak görülüyordu. Yoğun yağmur yağışı geçişi engelliyordu. Drava ırmağı kabarmıştı, arazi bataklığa dönüşmüştü. Bir subayın komutasındaki birlikler, bayraktarlarını izleyerek ırmağı ahşap bir köprüden geçmişti. Irmağın öteki tarafında bir grup asker kamp yapmıştı. Emre uyararak bayraklarını davulların üzerine koymuşlardı. Başka askerler de, çamurda kısmen dizlerine kadar bata çıka, ağır yükleriyle sol tarafa doğru ilerlemekteydi. Sol tarafın arka planında minareleriyle Osmanlı şehri Valpovo görülmektedir. Ön planda seyirciler, bir köpek

.....

⁵⁶ Glaser (Ed.) *Kurfürst Max Emanuel*, II, 78-79.

ve inatçı bir kıratı suya sürmek isteyen bir süvari tabloyu tamamlayan unsurlar olarak resmedilmiştir. Valpovo'da Lothringen dükü birlikleriyle buluşuluyor, Ösek'te de Osmanlı karargâhı üzerine gidiliyor.

Üçüncü tablo imparatorluk ordusunun Ösek'den geri çekilişini gösterir (**Resim 12**). Hiç alışılmadık şekilde bu tablo düşman karşısında başarısızlığı, yani Sarı Süleyman Paşa'nın başarısını göstermektedir. Bu, bahsedildiği üzere onun mektubunda sevindiği başarısıdır. Ama elektör neden sarayına düşmanın başarısının bir tablosunu yaptırır? Çünkü bu, Latince bir açıklamadan da anlaşılacağı gibi daha sonraki zaferinin bir hazırlığı ve basamağı olmuştur.

Arka planda Süleyman Paşa'nın Ösek şehrini çevreleyen tahkim edilmiş tabyası ve Osmanlı çadırları. Önde elektörün sıradüzenli saldırıya geçmiş birlikleri. Her iki taraf da birbirine ateş etmektedir. Ön planda kırata binmiş bir subayı izleyen süvari birlikleri, ki bunlar olay yerinden uzaklaşmaktadır: geri çekilişin başlangıcı. Ön tarafta solda, sadrıazamın mektubunda sözünü ettiği Hırvat piyade birliği.

Sarı Süleyman Paşa böylece Schleissheim Sarayında mevcuttur, şahsen görülme de, kendisinin yüksek mevkii elektörün şöhretine en ziyade parlaklığı sağlayan bir düşman olarak kesinlikle vazgeçilmezdir.

Sadırazamın sonu

Sarı Süleyman Paşa'nın seferinin askeri mağlubiyeti aşan sonuçları olacaktır. Askerlerin homurdanmaları sürekli arttı. Çünkü bunlar oldukça büyük kayıplar vermişti. Tehlikede bulunan Eğri [Erlau, Eger] kalesine mühimmatlı takviye ile bir kıta göndermek niyetine karşı çıkmışlardı. Çünkü bu onları bile bile ölüme yollamak anlamına geliyordu. Sınırları geren bir başka husus da tabyalarının düşman eline geçmesinden sonra çadırsız ve mühimmatsız kalmış olmalarıydı. Süleyman Paşa'ya karşı isyan tehlikesi görünür hale geldi. O da sancak-1 şerifi aldı, orduyu terk etti ve birkaç arkadaşıyla birlikte başkente doğru hareket etti. Orada sultana mühr-ü hümayunu ve sancak-1 şerifi teslim ettirdi. Kendisi ise gizlendi.⁵⁷

.....

57 Cantemir, *The History of the Growth and Decay*, 342'de bunun başka haberleri beklemek için Sultan'ın bilgisi dahilinde olduğunu yazmaktadır.

BAVYERA VE İSTANBUL'DA İZLERİ OLAN
BİR OSMANLI SADRIAZAMI: SARI SÜLEYMAN PAŞA

Resim 13:
Sarı Süleyman
Paşa'nın Kesik
Başı Halefi Si-
yavuş Paşa'nın
Önünde. Der
Neu-eröffniten
Ottomanisc-
hen Pforten
Fortsetzung.
Augsburg 1701.
Bayerische Sta-
atsbibliothek
ESlg/ 2 Turc.
39-2, s. 432.

Askerler bu arada yeni bir sadriazam belirlediler ve Sarı Süleyman Paşa'nın kellesini istediler. Sonunda sultan isteklerine cevap vermek zorunda kaldı. Süleyman Paşa'nın izi Kuruçeşme'de, Silahdar'ın rivayetine göre yalısının yakınındaki bir evde bir Rum kadınla sohbet ederken bulundu.⁵⁸ Kısa bir süre sonra İstanbul'a gelen Dimitri Kantemir (Demetrius Cantemir) onun zengin Rum Manolaki'nin evinde bulunduğunu yazar.⁵⁹ Bu durum Rum kadınıyla sohbeti (*Urum avratıyla sohbet ederken*) anlaşılır kılıyor. Daha sonra 1718'de Osmanzade Ta'ib Ahmed, Süleyman Paşa'nın yakalanışını çok olumsuz ifadelerle kaleme almıştır ve bununla paşayı aşağılamak istediği aşikârdır. Burada o paşa'nın Yahudi Salamon'un evine sığındığını iddia eder.⁶⁰ Onu daha sonraki bazı yazarlar da takip etmiştir.⁶¹ Nihayet İsmail Hâmi Danişmend 1971'de her iki

.....

58 Silahdar, *Tarih*, II, 283.

59 Cantemir, *The History of the Growth and Decay*, 342.

60 Osmanzade Ta'ib Ahmed, *Hadikat ül-Vüzerâ*. İstanbul 1271/1854-55, yeni baskı: Freiburg 1969, s. 112.

61 İbrahim Hakkı Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, İstanbul 1976, I, 279; Şemseddin

rivayetten hareketle bir kadınlar hikayesi oluşturur, onu bir Rum kızıyla keyfederken bir Yahudi'nin evinde yakalattır.⁶² Saray hapis-hanesine (kapı arasına) getirilir ve bir kaç gün sonra orada boğdurulur. Bir çavuş kesik başını yaklaşmakta olan orduya Filibe'de ulaştırır. Nerdeyse çağdaşı olan Augsburg'lu bir ressam, dehşet içindeki halefine başın getirilişini resmeder ve bu sahneyi gravürleştirir (**Resim 13**).⁶³

Kısa süre sonra askerler Sultan IV. Mehmed'i de tahttan feragate zorladılar. Biraz sonra yeni sultanın Edirne'den İstanbul'a gidişinde tahttan indirilmiş sultan ve oğulları bir arabada resmedilmektedir (**Resim 14**). Osmanlı baş şehrinde kargaşalar devam etti. Son derece sorunlu olan Yeğen Osman Paşa'nın⁶⁴ Macaristan serdarlığı ertesi yıl 1688'de Elektör Max Emanuel'e Belgrad fatihi olarak övünme imkânı sağladı. Max Emanuel, Osmanlılara karşı şahsen katılmış olduğu savaşları böyle bir şöhretle sona erdirmiş oldu. Bavyera'ya yıllık vergi gelirlerinin on katı olan 15.000.000 altın ve 30.000 kişiye mal olsa da, Max Emanuel'in daha sonraki askeri mağlubiyetleri ve yıllarca sürgün olması dahi bu yıllardaki askeri başarılarını gölgeleyemedi.⁶⁵

İstanbul'daki izler

Sarı Süleyman Paşa'nın Davutpaşa'daki çiftliğinin, Kuruçeşme'deki yalısının ve Doğançılar'daki sarayının izleri kaybolmuştur, sadece yazılı kaynaklar bunlardan bahseder.⁶⁶ Onun Üsküdar'da bulunan, yontulmuş taşlarla örülmüş kare şeklindeki Cami'i Doğançılar'da olup, Şehit Süleyman Camii adı verilmiş ve bu gün hala onu

.....

Samî. *Kamus ul-A'lâm*, IV, 2619.

62 İsmail Hâmi Danişmend, *Osmanlı Devlet Erkâmı*, İstanbul 1971, s. 45.

63 *Der Neu-eröffneten Ottomanischen Pforten Fortsetzung*, 432.

64 Onun hakkında bilgi için bkz. Srdjan Katić, *JEFEH OCMAH-IIAIIIA*, Belgrad 2001.

65 Hüttl, *Max Emanuel*, 188, 602 not 491.

66 Silahdar, *Tarih*, II, 279 (*Davutpaşaya karib çiftliği*), 283 (*Kuruçeşme'deki yalısı*); Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, I, 278 ve Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, I, 343 (*Doğançılar'daki sarayı hakkında bilgiler*).

BAVYERA VE İSTANBUL'DA İZLERİ OLAN
BİR OSMANLI SADRIAZAMI: SARI SÜLEYMAN PAŞA

Resim 14:
Tahttan İndirilmiş Olan IV. Mehmed'in ve Oğullarının İstanbul'a Gön- derilmesi. Der Neu-eröffniten Ottomanischen Pforten Fortsetzung. Augsburg 1701. Bayerische Staatsbibliothek ESlg/ 2 Turc. 39-2, s. 560.

hatırlatmaktadır (Resim 15).⁶⁷ Daha 1924 yılında bile muhtac-ı tâmir olarak nitelenen cami 1957-58 yıllarında halk tarafından tamir edilerek yıkılması önlenmiş. Mehmet Nermi Haskan camiyi geniş kapsamlı eseri *Tarih Boyunca Üsküdar*'a dahil etmiştir. Haskan caminin süsleme bakımından kesinlikle basit bir cami olmadığını söylüyor, ancak şunu da tespit ediyor: “Son tamir sırasında eski hususiyetlerini kaybetmiştir.” Şehit Süleyman Paşa Camii, kubbeli vezir camilerinin muhteşem olanlarından değildir. Bu camiyi, sadriazam olarak ölümünden on yıl önce, henüz mirahor iken, 1677'de bir çeşmeyle birlikte yalısının yanına inşa ettirmiştir. Şair Nabi'nin bir şiiri Vakıf sahibini ve eseri över. Yapıyı bir sıbyan mektebi tamamlar. Bu Sıbyan mektebi 1924 tarihli bir kayıta “harabe” olarak gösterilmektedir. Caminin bahçesinde kısa bir yazıyla kabri yer alır: *Merhum ve mağfur lehu vezir-i a'zam Süleyman Paşa ruhuna el-fatıha*. (Resim 16) Muhtemelen kaybolan türbesinden, bu gün caminin haziresinin

67 Cami kompleksi için bkz. Ayvansarayî Hafız Hüseyin, *Hadikat ül-Cevami*, İstanbul 1271/1865, II, 229-230; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, 2. Baskı, Ankara 1987, II, 61-62; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, I, 277-280; özellikle bkz.: Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, I, 343-346.

Resim 15:
Üsküdar'daki
Sarı Süleyman
Paşa Camii.

Fotoğraf:
Abdullah
Güllüoğlu.

yanındaki sokakta bulunan duvara monte edilmiş, çok güzel bir hatla yazılmış, üç sütunlu bir kitabenin bulunduğu bir taş levha kalmıştır (Resim 17).⁶⁸

.....

68 Haskan, *Yüzyıllar boyunca Üsküdar*, I, 344; Konyalı, *Üsküdar Tarihi* I, 278; Ayvansarayî, *Hadikat ül-Cevami*, II, 229; Ayvansarayî Hafız Hüseyin, *Mecmuâ-i Tevârih*. Hazırlayanlar Fahri Ç. Derin – Vâhid Çabuk, İstanbul 1985, s. 137-138.

BAVYERA VE İSTANBUL'DA İZLERİ OLAN
BİR OSMANLI SADRIAZAMI: SARI SÜLEYMAN PAŞA

Resim 16:
Sarı Süleyman
Paşa'nın
Mezar taşı.

Fotoğraf:
Abdullah
Güllüoğlu.

Süleyman Paşa hakkında birçok kısa biyografi vardır. Bir kısmı onun hayatını basit bir kaç tarihten ibaret vermiştir. Diğerleri onun kişiliğini tasvir etmeye ve değerlendirmeye çalışmışlardır. Bununla beraber görüşler birbirinden çok farklıdır. Osmanzade Ta'ib Ahmed uzun zaman etkili olacak en olumsuz tabloyu çizer. Onu buna sevk

Resim 17:
Sarı Süleyman
Paşa'ya Ait
Kitabe.

Fotoğraf:
Abdullah
Güllüoğlu.

edenin ne olduğu hala açık değildir. Süleyman Paşa'nın faaliyetlerinin kurnazca, davranışlarının düşüncesizce, konuşmasının iki yüzlü, eylemlerinin kışkırtıcı, hile ve yalanda eşsiz, aldatmada zamanının Musaylime'si olduğunu yazar.⁶⁹ Danişmend bu cümleyi alır ve onun korkak ve ahlaksız olduğunu ekler.⁷⁰ Şemseddin Sami onu korkak ve ehliyetsiz, yalancı ve hileci bir adam⁷¹ diye niteler, İbrahim Hakkı Konyalı da onun sözlerini tekrar eder.⁷² Burada bir adam açıkça tarihi akıbetine bakılarak sorgusuz sualsiz yargılanmaktadır.

1682-1684 yılları arasında Osmanlı başkentinde bulunan Bal-yos Giambattista Donado'nun görüşü ise farklıdır. Kendisi görevinin bitiş raporunda Osmanlı sarayında bulunan önde gelen devlet adamlarını tasvir ederek Venedik Senatosu'na tanıtıyordu. Tam o dönemde ve henüz Süleyman Paşa'nın acı sonunu bilmeden 20 Ağustos 1684'te Meclis'in önünde şöyle diyordu: "Bu Süleyman halk tarafından, askerler tarafından ve ulema tarafından, bütün dünya tarafından olduğu gibi olağanüstü derecede sevilmektedir." Ve her ne kadar asker olarak olmasa da, onun Bosnalı doğası ve hoşgörüsü, onun yüce ruhlu oluşu ve diğer iyi yönleri övülmekte; son derece sabırlı ve çalışkan olup yönetme yeteneğinin olduğu belirtilmektedir. Süleyman Paşa'nın

69 Osmanzade, *Hadikat ül-vüzera*, 112: *Evzâ'ı rûbehâne, etvârı eblehâne, güftârı nifâk-âmiz, refâtârı fitne-engiz, ve gadr-ü-hilede yegâne ve kizb-ü dâruğ ile Müseyleme-i zamâne.*

70 Danişmend, *Osmanlı Devlet Erkânı*, 45.

71 Şemseddin Sami, *Kamus ul-A'lâm*, IV, 2619.

72 Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, I, 279-280.

Sultanın yanında Venedik'le ilgili meselelerde sadriazam Kara Mustafa Paşa'ya karşı kendisine destek verdiğini de söylemektedir.⁷³

Paşa'nın sonunu bilen Silahdar ise onu farklı yönleriyle ele alır. Onun kurnazlığıyla meşhur, ilaveten açgözlü ve pinti olduğunu, hile ve aldatmayla sadriazamlığa geldiğini ifade eder.⁷⁴ Defterdar tarihinde Süleyman Paşa'nın mirahorluk zamanından bir hikâye anlatılmaktadır. Bu hikâye Süleyman Paşa'nın malî tavrı ve tutumu hakkında bize biraz fikir vermektedir.⁷⁵ Uşakizade de⁷⁶ onu kurnaz ve zeki olarak tanımlar, Cantemir onu bu açıdan kurnaz Odysseus'a⁷⁷ benzetir. Kurnazlık ve hile onun tabiatının belirgin özellikleri olmuştur.

Berlin'de bulunan anonim bir Osmanlı tarihinin müellifi onu çok yakınından tanıyan biri olarak tasvir eder. O bu kişinin şahsi özelliklerini tanıır, onu Boşnakça konuşmaya meyilli, *kati-vafır mala na'il* ve mütelaşi biri olarak görür. Çoğu zamanlarını mektuplara derkenar yazmakla geçirir.⁷⁸ Münih'te bulunan mektup bu tespitleri teyit eden bir örnektir.

Ailesinin ve yakınlarının bakış açısını bahsettiğimiz kitabe yansıtır. Bunlar onun düşüşünün tek nedenini iyi düşüncelerle Eğri (bu gün Eger, Macaristan) kalesini asker ve malzemeye güçlendirme niyetine karşı gelen ordu olarak görürler. Onu haklı bulurlar ve şöyle değerlendirirler: Bu müşfik, hilim ve insafile bilinen vezir *bî-güneh gitdi cibandan*.⁷⁹

.....

73 Donado, "Relazione", 317.

74 Silahdar, *Tarih*, II, 294.

75 Defterdar, *Zübde*, 120.

76 'Uşâqîzâde's *Lebensbeschreibungen berühmter Gelehrter und Gottesmänner des Osmanischen Reiches im 17. Jahrhundert (Zeyl-i Şaqâ'iq)*. Herausgegeben und eingeleitet von Hans Joachim Kissling. Wiesbaden 1965, s. 617-618.

77 Cantemir, *The History of the Growth and Decay*, 317 not 70 [doğrusu 66].

78 *Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116/1688-1704)*. Hazırlayan Abdülkadir Özcan. Ankara 2000, s. 1, Faksimile fol. 1b: *ekser evkâtı mektub kenarı yazmağla geçüb, bir maddeyi kâtibi tafsil üzere yazdıktan sonra kendüsü dahi fenâca yazusiyle bir dahi der-kenâr ve bir kîseye on onbir mektûb kâime vaz' olunduğu manzûr-ı sığâr ü kibâr olurdu*.

79 Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, I, 344; Ayvansarayî, *Mecmuâ-i Tevârih*, 137-138.

Sarı Süleyman Paşa'nın kişisel çevresi hakkında pek bilgi sahibi değiliz. Kızı Fatma'nın onun camisi haziresinde medfun olduğunu biliyoruz. Mehmed Süreyya onun bir oğlundan söz ediyor. Bu kişi 1706'da vakfın "evlad-ı vâkıfdan meşrutiyet üzere müteveli"si olan Yusuf Bey olsa gerektir.⁸⁰ Ayrıca kızı Fatma'nın cami avlusunda bulunan 1708 tarihli mezar taşı kitabesinde "Süleymanpaşazade Yusuf Bey" anılmaktadır.⁸¹ Süleyman Paşa'nın camisinin avlusunda başka Süleymanpaşazade'ler ve bunların çocukları da medfundur; bunlar muhtemelen Sarı Süleyman Paşa'nın torunları ve torunlarının çocuklarıdır. Mirasçılarını gösteren bir tereke defteri bizi bu konuda aydınlatılabildi, ancak böyle bir tereke defteri henüz bulunamamıştır. Köprülü ailesiyle ilişkisi olduğunu biliyoruz. Amcazade Hüseyin Paşa'nın zevcesi Emine'nin ve [iki?] kızının camideki mezar taşlarından anlaşıldığı kadarıyla aile ilişkileri hamisi Köprülü Ahmed Paşa'nın vefatından sonra da devam etmiştir. Hersekli hemşehrisi Kaymakam Recep Paşa da onun yakın çevresindedir ve onunla birlikte gözden düşüp idam edilerek bu caminin haziresine defnedilmiştir. Süleyman Paşa, başka bir Boşnağı Kamanıçe Muhafızlığına getirmiştir; başka bir Köprülü olan Mustafa Paşa'yı Boğaz Hisar Muhafızı yapmıştır. Bu yerlerin ikisi de güvenilir kişilerle emniyet altına alınması gereken, nevrâljik hassas noktalardı. Öyle görünüyor ki, Boşnaklarla Köprülüler arasında iyi bağ(lantı)lar bulunmaktaydı.

Sarı Süleyman Paşa, büyük sadrıazamlardan değildi. İki yıla yaklaşan görev süresi, onun büyük bir sadrıazam olmasına yetemezdi. Yeteneksiz biri değildi, yoksa Köprülüzade Ahmed Paşa onu asla kethüdası yapmazdı. IV. Mehmed'in güvenini kazandı ve onun tarafından destekleniyordu. Dostları olduğu gibi, kendisini kıskananlar da vardı. Tamahkârane bir şekilde edindiği servetinin bir kısmıyla bir vakıf kurmuştur. Vakıf şartları onun niyeti hakkında bize ipuçları verebilirdi. Fakat vakfiyeyi şimdiye kadar inceleme imkânı bulamadım. Polonya Kralına karşı serdar olarak başarılı oldu. Sadrıazam olarak yürüttüğü sıkı sefer hazırlıkları övülmekte. Askeri kabiliyeti rakibi tarafından da kabul edilir. Ama nihayetinde iç siyaset ve askeri

.....

80 BOA, D. 04550.0001.00 [T.K.S. Müzesi No. 4550]

81 Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, I, 346.

BAVYERA VE İSTANBUL'DA İZLERİ OLAN
BİR OSMANLI SADRIAZAMI: SARI SÜLEYMAN PAŞA

bakımdan son derece kritik bir zamanda bizzat kendisinin büyüttüğü ümitleri sadriazam ve serdar olarak boşa çıkardı.

Savaş, zafer veya mağlubiyet artık hiçbiri önem taşımamaktadır. Bu gün, üç yüz yıl sonra, İstanbul'da olduğu gibi Bavyera'da da Sarı Süleyman Paşa'dan ve faaliyetlerinden kısmen başarısız olması sebebiyle de hala somut izler bulunmaktadır. Onun dışında 19. Yüzyıla kadar bu şekilde izler bırakmış başka bir Osmanlı sadrazamı yoktur. Geriye bizlere hitap eden, barışçıl ve kültürel izler kalmıştır: Bir mektup, birkaç defter, bir çadır, dört tablo, bir camii, bir kitabe ve bir mezar taşı.